

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ ЗАСОБАМИ ДІАЛОГОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито питання формування педагогічної майстерності викладачів технічних ВНЗ шляхом використання діалогових методів навчання. Розкрито суть поняття “навчальний діалог” як соціальне утворення, в якому поєднано ціннісні уявлення, гносеологічні можливості, людська соціальність. Описано параметри навчального діалогу, що забезпечують його ефективність.

Ключові слова: діалог, діалогове навчання, навчальний діалог, педагогічна майстерність, викладач, технічний ВНЗ.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю реформування сучасної вищої та післядипломної освіти, що зумовлюється політичними та соціально-економічними потребами розвитку країни. Використання кращих надбань вітчизняної та зарубіжної педагогіки дає змогу забезпечити ефективне зростання педагогічної майстерності викладачів ВНЗ, зокрема технічних, що досягається шляхом використання засобів діалогічного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що вивченню проблем використання навчального діалогу в історико-педагогічному аспекті присвячено праці В. Вихрущ, О. Глузмана, М. Євтуха, С. Золотухіної, О. Коваленко, Л. Кондрашової, В. Микитюка. У дослідженнях (А. Алексюк, В. Андреев, В. Біблер, О. Вербицький, Н. Волкова, І. Глазкова, В. Кан-Калик, Л. Кондрашова, С. Курганов, В. Лозова, А. Матюшкін та ін.) розкрито суть діалогу, діалогового навчання, його функції, умови успішної організації діалогової взаємодії й експериментально перевірено моделі, технології, що забезпечують ефективність підготовки викладачів. Ефективність навчального діалогу і специфіка його використання відповідають особливостям навчально-виховного процесу в технічних ВНЗ.

Мета статті – визначити шляхи ефективного використання навчального діалогу під час удосконалення педагогічної майстерності викладачів технічного ВНЗ.

Предметом ґрунтовного наукового аналізу діалог став нещодавно. Сучасні вчені велику увагу приділяють проблемам діалогу, що зумовлено рухом від традиційної культури до нової – культури вільного, демократичного суспільства.

Подолання глобальної кризи людства в освіті не можливе шляхом конфронтації, а повинно забезпечуватися встановленням діалогових відносин, довірою, взаєморозумінням між викладачем і студентами.

Так, відомий фізик Д. Бом зробив доповідь на Міжнародній конференції, в якій учений розкрив значення діалогу в сучасності. Він стверджував, що подолання суперечностей можливе лише за умов “поділу сенсу”, котре сприяє створенню когерентної культури, яка могла б стати планетарною. Для цього необхідно створити умови для початку діалогу.

Люди різних субкультур могли б зібратися і почати пошук простих сенсів, можливо, навіть нових, які б усі могли прийняти. Учений зазначав, що діалог слід розпочинати з тими, хто досить відкритий, – не можна говорити з тими, хто не хоче. Далі Д. Бом стверджує, що є необхідним діалог, згідно з яким сенс протікає крізь і серед людей на відміну від обміну, де кожен намагається виграти, затвердивши свій погляд. Отже, діалог передбачає створення чогось нового, коли виграють усі учасники [1, с. 7–17].

Аналіз філософської літератури засвідчує беззаперечне значення діалогу в житті кожної людини.

Використання навчального діалогу у процесі вдосконалення педагогічної майстерності викладачів технічних ВНЗ подано у вигляді дидактичної цінності. Навчальний діалог є таким соціальним утворенням, у якому поєднано ціннісні уявлення, гносеологічні можливості, людська соціальність.

Діалог передбачає рівноправність, автономність і самостійність його учасників. У процесі діалогу не можлива авторитарність, відсутні відносини за принципом соціальної піраміди. Принцип рівності, що реалізується в процесі діалогу, пов'язаний з визнанням цінності та самодостатності особистості. Діалог є формою особистісного спілкування.

На думку вчених (А. Добрович, С. Курганов та ін.), діалог не допускає нерівноправності його учасників, відносин панування і підпорядкування. Відносини в діалозі не є ієрархічними. Не можна встановити діалог, якщо учасники визнають за собою право на володіння абсолютною істиною. Авторитаризм, посилення на непогрішність виключаються з діалогічної форми розвитку мислення. Тут діє арсенал аргументів зовсім іншого типу і стилю мислення. Соціальна і інтелектуальна рівноправність учасників діалогу забезпечує простір свободи, наділяє діалог істинним демократизмом. Свобода, наявність рівноправності та самоцінності учасників діалогу є необхідною умовою функціонування і розвитку мислення як творчості.

Певні викладачі розглядають студента лише як об'єкт навчання, незважаючи на нього як на особистість. Дослідження учених засвідчують, що значна кількість викладачів не розуміють індивідуальні особливості студентів, неправильно визначають структуру соціальних зв'язків та відносин у студентському колективі; форми і способи поведінки викладачів з ними, їхні вчинки істотно відрізняються від тих, що очікуються студентами. Це ускладнює повноцінність встановлення міжособистісних контактів і знижує ефективність навчально-виховного процесу в цілому.

Однак для встановлення довірливих відносин зі студентами викладачеві слід уникати авторитарного тону та перейти до такого звернення, яке психологи називають діалоговим. Адже «діалог як психологічно найбільш оптимальний рівень спілкування заснований на взаємоприйнятті суб'єктів спілкування, на позитивних взаємовідносинах, правильному сприйнятті індивідуальних особливостей один одного і відкритому зверненні. <...> Тому діалог має стати і основним принципом організації педагогічного

спілкування” [2, с. 12]; “найбільш поширеним типом спілкування, при якому найкраще розгортається і виявляється рівноправність взаємопов’язаних суб’єктів, є діалог” [3, с. 75].

Під час діалогу думка однієї людини оцінюється і усвідомлюється за діловими, політичними, етичними, естетичними та іншими критеріями, що прийняті іншою людиною. Тому результат взаємодії полягає у виникненні нових думок і почуттів, співавторами яких є всі учасники діалогу, а процес спілкування завжди стає співучастю, співтворчістю.

Кожен учасник діалогу здійснює певний внесок у вирішення проблеми, тобто є співучасником цього процесу.

Отже, перший параметр дидактичної цінності навчального діалогу пов’язаний зі співучастю викладача і студентів на заняттях на основі рівноправних відносин, що приводять до вирішення певних розумових і комунікативних завдань.

Визначимо другий параметр дидактичної цінності навчального діалогу. Розгортання суперечностей є стимулом руху думки, що визначають її розвиток і забезпечують постійне підживлення розумових і комунікативних дій. Виходячи із цього, не можна не погодитися з думкою А. Шиміної стосовно того, що “діалог є живою формою дії суперечливості мислення. Створювана полюсами суперечностей напруженість діалогу стимулює рух думки, визначає напрям її розвитку і постійно підкріплює розумову діяльність” [4, с. 92]. Ключ до організації освіти, націленої на виховання самостійно і критично мислячих людей, лежить в опорі на принцип суперечливості.

Ставлення до суперечливості є, на думку Е. Ільєнкова, “найбільш точним критерієм культури розуму, вміння мислити”. Учений стверджує, що навчання повинно ґрунтуватися на діалектично трактованому принципі суперечливості. “Діалектика, діалектичне мислення – це не містично-таємниче мистецтво, доступне лише обраним. А лише дійсна логіка специфіки людського мислення, і повинна виховуватися з дитинства, інакше буде пізно” [5, с. 49]. Відмова від виховання діалектичного типу мислення, здатного усвідомлено відноситися до суперечностей і розумно вирішувати їх, формує антипод діалектики – догматизм і догматичний тип мислення, відірваний від реальних суперечностей життя. “Розум, приучений з дитинства діяти за штампом, готовим рецептом “типового вирішення” і втрачається там, де від нього вимагається самостійне розмірковування і вирішення, тому-то і не любить “суперечностей”. Він завжди намагається уникати їх” [5, с. 48].

Знання, що набуваються в процесі навчального діалогу шляхом подолання розумових труднощів, засвоюються свідомо, запам’ятовуються міцніше. На відміну від інформаційного повідомлення готових висновків науки, піднесення готових способів вирішення завдань, що переважають у традиційному навчанні, при навчальному діалозі знання повідомляються не в готовому вигляді, а перед студентами постають проблеми й організо-

вується їх вирішення, в процесі якого розвивається їхня розумова і комунікативна діяльність.

Зазначені параметри навчального діалогу дають змогу визначити його дидактичну цінність, що полягає в забезпеченні взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів співмислення і співучасті, які дають викладачам технічного ВНЗ можливість найбільш ефективно вирішувати педагогічні завдання.

Процес удосконалення педагогічної майстерності викладачів з використанням діалогу також можна подати у таких характеристиках, як стан і рух.

Так, на думку В. Ільїна, стан характеризує буття об'єкта в певний момент і виступає в процесі пізнання як статичний стан об'єкта в конкретний момент часу [6]. Тоді стан процесу вдосконалення педагогічної майстерності викладачів з використанням діалогу можна описати як системне уявлення власне педагогічної майстерності викладачів, вдосконалення якої відбувається шляхом формування спрямованості на використання діалогу в педагогічній діяльності та вмінь організувати навчальний діалог у виділених особистісному і діяльнісному елементах та їх внутрішньої структури.

Структура руху визначається етапами, стадіями, загальною логікою процесу, що забезпечує оптимальний його результат, і описання внутрішніх сил саморуху. Розвиток особистості викладача в цілому здійснюється шляхом створення певної послідовності психічних новоутворень, які, в решті-решт, піднімають його на новий рівень соціальної зрілості [6, с. 93]. Адже фіксація станів моделі в різні моменти часу, зміна цих станів іншими генетично пов'язаними між собою є відображенням об'єктивного процесу розвитку [7].

Динамічна структура надає цим змінам спрямованого, закономірного характеру, що об'єднує їх в єдиний, цілісний, специфічний на кожному етапі процес.

При цьому важливим є той факт, що розвивають викладача і його професійну діяльність не окремі аспекти розглянутого процесу, якими б досконалими вони не були, а їх динаміка, переходи, рух від одного стану до іншого. Тому процес удосконалення їх педагогічної майстерності необхідно здійснювати поетапно, досягаючи певних цілей шляхом застосування системи педагогічних засобів, що постійно розвиваються, різновидом яких є навчальний діалог.

Висновки. Перетворення процесу вдосконалення педагогічної майстерності викладачів технічних ВНЗ із систематичним використанням навчального діалогу полягає в тому, що в результаті переходу до нового стану вищезазначений процес буде виконувати свою головну функцію – підвищення педагогічної майстерності викладача. Тому, на нашу думку, для побудови моделі процесу формування педагогічної майстерності необхідно описати його етапи як якісну визначеність у кожному послідовному

стані, як структуру компонентів. Зазначимо, що в руслі цієї послідовності повинні вибудовуватися і всі інші процеси та компоненти моделі.

Отже, моделювання вдосконалення педагогічної майстерності викладачів технічних ВНЗ шляхом використання навчального діалогу розуміємо як процес створення ідеального образу процесу, його кількісних і якісних поетапних змін у спрямованості викладачів з використання навчального діалогу в професійно-педагогічній діяльності та вмінь у його організації.

Список використаної літератури

1. Бом Д. Наука и духовность, необходимость изменения в культуре / Д. Бом // Человек. – 1993. – № 1. – С. 7–17.
2. Ковалев Г.А. Общение в педагогическом процессе / Г.А. Ковалев // Школа и производство. – 1988. – № 12. – С. 23–28.
3. Общение и диалог в практике обучения и воспитания психологической консультации : сб. науч. тр. – М. : АПН СССР, 1987. – 164 с.
4. Шими́на А.Н. Философские основы образования / А.Н. Шими́на. – Воронеж : ВГПУ, 1999. – 148 с.
5. Ильенков Э.В. Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М. : Просвещение, 1991. – 182 с.
6. Ильин В.С. Формирование личности школьника (целостный процесс) / В.С. Ильин. – М. : Педагогика, 1984. – 144 с.
7. Ковбрин Б.Ф. Взаимоотношение причинности и связи состояний / Б.Ф. Ковбрин // Вестник Московского ун-та. – Серия. Философия. – 1977. – № 2. – С. 11–15.

Масич В.В. Формирование педагогического мастерства преподавателей технических вузов средствами диалогового обучения

В статье раскрыты вопросы формирования педагогического мастерства преподавателей технических вузов с помощью использования диалоговых методов обучения. Раскрыта сущность понятия “учебный диалог” как социального образования, в котором сочетаются ценностные представления, гносеологические возможности, человеческая социальность. Описаны параметры учебного диалога, которые обеспечивают его эффективность.

Ключевые слова: диалог, диалоговое обучение, учебный диалог, педагогическое мастерство, преподаватель, технический вуз.

Masich V. Formation of pedagogical skills of teachers of technical colleges teaching dialog

In the article the questions of pedagogical skills forming of teaching of technical university through the use of interactive methods of training are discussed. The essence of the concept of “teaching dialogue” as a social formation is also shown. Here the value ideas, gnoseological features and human sociality are combined. The parameters of training dialogue, which ensure and provide effectiveness, are described.

Key words: dialogue, dialogue training, teaching dialogue, pedagogical skills, a teacher, a technical university.